

POSUDEK BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

autorka: Petra Ladmanová

název práce: Mezigenerační vnímání košer stravy v praktikujících židovských rodinách

ak. rok: 2022/2023

autorka posudku: Mgr. et Mgr. Timea Crofony

Výzkumná otázka, formulace problému:

Jak autorka píše, *“cílem této bakalářské práce je potvrzení či vyvrácení hypotézy, zda se mohou košer tradice během tří generací měnit, zda funguje přenos těchto tradic od starších generací směrem k mladším a jaké jsou příčiny eventuálních změn.”* (str. 8). Autorka dále uvádí, že *“má hypotéza byla postavena na mém osobním pozorování, ze kterého vyplývalo mé přesvědčení, že mladá generace tradice nedodrží tak striktně jako starší generace.”* Je patrné, že autorka nepracuje s hypotézou stricto sensu, její osobní pozorování a dojem není hypotézou z metodologického hlediska. Hypotézu nestavíme na dojmu a pocitu, ale na základě definice výzkumného problému, na něj navázané hlavní výzkumné otázky a doplňujících výzkumných otázek. Hypotéza vychází z konkrétní teorie. Následně, hypotézu ověřujeme, či vyvracíme. Místo hypotézy se jedná tedy spíše o výzkumnou otázku samotnou.

Autorka se v Praktické části práce, jak ji nazývá, odkazuje jmenovitě na pouhé 3 výzkumy, které jí byly *“inspirací a námětem”* k sepsání předkládané bakalářské práce. Mít inspiraci je jistě důležité a vhodné, zmínit autorstvo inspirace je veskrze nutné. Zároveň se však nejedná o shrnutí dosavadního stavu bádání, jak autorka uvádí, ale o partikulární práce, jejichž závěry autorka negeneralizuje a nepodrobuje diskuzi: nehledá onu mezeru v současném stavu bádání, která by ji navedla k formulaci výzkumného problému.

V Praktické části autorka znovu shrnuje cíl výzkumu, výzkumnou otázku a rozšiřující otázky (str. 36): *“Cílem tohoto výzkumu je zjistit, zda se mění vnímání dodržování košer stravy v rámci třech generací židovských rodin a jaké vlivy za tím stojí. V rámci výzkumu se snažím nalézt odpovědi na následující otázky. Co vede mladou generaci k tomu, aby košer pravidla udržovala nadále? Jaké jsou rozdíly v dodržování u mých vrstevníků a jejich rodičů a prarodičů? Jsou košer návyky a tradice opravdu neměnné nebo se liší v závislosti na věku, postavení nebo době v které žijeme? Jak těžké bylo dodržovat košer tradice dříve a jak je tomu dnes, v době, kdy máme mnohem lepší přístup ke košer obchodům a košer stravě?”* Bylo by dobré udržet koherenci v tom, po čem ve svém výzkumu pátrám a to ve všech částech práce. Pro formulaci výzkumného problému a výzkumné otázky (ev. podotázek) je koncepčně i metodologicky problematické nakládat s *“pravidly”* jako s *“tradicemi”*, potažmo *“návyky”*, viz blíže níže.

Teoreticko-konceptuální rámeček:

Autorka na mnohých místech hovoří o “košer tradicích”, a to i v samotné výzkumné otázce (v její pojetí v hypotéze). Na tomto místě je nutné uvést, že z pohledu rabínského judaismu se nejedná o tradici, která je zvykově přenášena z generaci na generaci, jako je tomu např. u typu vánočního bramborového salátu. Je patrné, že se autorka neseznámila s teoreticko-konceptuálním uchopováním kategorie “tradice” a nedostatečně ji pak vztahuje i na rabínský judaismus: košer stravování v judaismu není tradicí, ale součástí halachy, židovského práva. Jedná se tedy o náboženské předpisy (či pravidla), která se neutváří dynamicky skrze generační přenos. Jedná se o materii náboženského práva. Striktnost dodržování těchto pravidel se pak odvíjí od příslušnosti ke konkrétnímu směru či proudu judaismu (od ultra-ortodoxního po reformní) a také dle konkrétní rabínské autority, pod kterou osoba či komunita spadá.

Autorka uvádí, že *“kašrut tedy nezahrnuje jen pravidla co se týče košer stravy a židovského stolování a stravování, ale všechny činnosti, které jsou rituálně způsobilé. Tudiž je důležité nespojovat si to pouze s jídlem.”* (str.14). Toto tvrzení je mylné. Pravidla kashrutu se vztahují pouze k potravinám a nápojům a samozřejmě také k jejich přípravě a dalším způsobům nakládání s nimi (správně uvedené košerování nádobí).. V kontextu dalšího textu, kde se autorka věnuje otázkám čistoty a nečistoty (správně,) by pak totiž bylo možné hovořit třeba o kosher pohlavním styku mezi manželi. Ačkoli kolokviálně slovo je slovo kosher používáno široce a i mimo židovskou tematiku, je takové užití nesprávné.

Některá vyjádření považuji za problematičtější, např. *“Jinak je tomu, když si člověk chce dát mléčný výrobek a hned poté masitý, tam se čekat nemusí.”* (str. 23). Některé směry judaismu, resp. některé rabínské autority doporučují počkat alespoň půl hodiny či hodinu, některé např. jen výplach úst. Kategorických tvrzení tohoto typu bych se příště vyvarovala. Dalším příkladem může být vyjádření: *“V každé židovské domácnosti se dá najít všechno dvakrát, tudíž dva dřezy, dvě myčky, všechno nádobí dvakrát.”* Zde se však dostáváme i k metodologickému problému, co si autorka představuje nebo definuje pro svou práci jako židovskou domácnost. Překvapivé je i autorčino sdělení, že *“Člověk by ani neřekl, že koupě chleba, mléka či vína v židovské kuchyni má svá pravidla.”* (str. 26), zvláště, vezmeme-li v úvahu, že na předchozích stranách práce se věnuje složitému systému kashrutu a je patrné, že pravidla jsou v judaismu v centru náboženství samotného.

Není jasné, z jakého důvodu autorka zařadila do teoreticko-konceptuální části i tzv. postní dny. Vysvětlení spojitosti s kosher předpisy chybí a čtenářstvo si tak význam může jen domýšlet.

Autorka se vybrala dle svého uvážení tři židovské svátky, u kterých rozebírala typické pokrmy a jejich význam. Svátky jsou vybrány zajímavě s ohledem na skladbu jídel, zároveň není vysvětleno, proč vynechala například Šabat či Purim.

Terminologickým výtkám se věnuji dále v části Jazyk a stylistika.

Metodologie a argumentace:

Metodologickým otázkám (např. formulaci výzkumné otázky a problematice nevhodného užívání “hypotézy”) jsem se věnovala již výše. Autorka si k zodpovězení výzkumné otázky vybrala metodu polostrukturovaných rozhovorů, která se jeví jako vhodnou a je jednou z téměř typických metod kvalitativního výzkumu. Polostrukturovanými rozhovory se snažíme jako výzkumníci a výzkumnice snažíme porozumět pohledu, žité zkušenosti a motivacím našich komunikačních partnerek a partnerů. Autorka na str. 8 uvádí, že *“základní použitou metodou bude analýza dat vyplývající z polostrukturovaných rozhovorů v rámci kvalitativního výzkumu. Potřebné informace budu získávat z odborné literatury uvedené v seznamu literatury a dále z rozhovorů s respondenty.”* I zde je nutné upozornit, že analýza získaných dat není metodou, metodou je samotný polostrukturovaný rozhovor. Analýza samotná má pak svůj vlastní postup, který může být různorodý. “Potřebné informace” nezískáváme z odborné literatury, s odbornou literaturou pracujeme, ale nezískáváme z nich výzkumná data.

Z hlediska metodologie výzkumu mám následující připomínky:

- Výzkumný vzorek:

Autorka uvádí v Anotaci, že: *“V druhé části se opírám o kvalitativní polostrukturované rozhovory s osmnácti respondenty. Ti jsou rozdělení do třech generací, nejmladší ve věku 18 – 30 let, starší 35 – 60 let a generace nejstarší 60 let a více, tento vzorek reflektuje realitu stravování v židovských rodinách. Jsou to lidé věřící, praktikující a dodržující základní košer tradice jak v každodenním životě, tak i při důležitých svátcích.”* Dále pak, na str. 36: *“Mladá generace, kde jsem si stanovila věk 18 až 30 let, jelikož to je věkové rozmezí lidí, kteří ještě nemají svojí vlastní rodinu, které by tradice mohli předávat dál a od tohoto věku se nadále automaticky odvíjely dvě další generace. Generace rodičů tedy 30 až 60 let a generace prarodičů tedy 60 a výše... Každý respondent musel být žid, jenž má k židovství blízko a dodržuje židovské tradice a rituály, ovšem nebylo nutné, aby byl žid halachický, tedy po matce. Další podmínkou bylo dodržování základních košer tradic.”* Zdůvodnění výzkumného vzorku považuji za problematické z následujících důvodů: není jasné, proč by zrovna tento vzorek měl “reflektovat realitu stravování v židovských rodinách”. Dále, proč není nejmladší generace definována např. jen bezdětností a je definována nutně věkem? Z metodologického hlediska je patrné, že autorka směšuje pojmy jako “věřící” a “praktikující”, “tradice” a “předpisy/pravidla/židovské právo”, a nerozlišuje, jak naznačuje i český pravopis, Žid vs. žid. Z pohledu židovského práva je židem/židovkou člověk narozený z židovské matky. Samozřejmě tzv. “tatínkovci” mají např. právo návratu do Státu Izrael nebo se mohou stát

ne-řádnými členy ve Federaci židovských obcí v České republice. Autorka však směšuje dva systémy: náboženský a civilní. Halachický židovská osoba nemusí být ani věřící, ani praktikující, z pohledu náboženského práva je však stále židovskou osobou. A naopak tedy, i praktikující a věřící člověk nesplňující halachické podmínky, není za židovskou osobu považován.

- Pozicionalita: V Úvodu práce autorka vysvětluje motivace k napsání práce, kterou je “zájem o židovskou kuchyni”. Implicitně je v Úvodu zmíněna určitá autorčina afinita k české židovské komunitě, nikterak však není vysvětlena a autorka se nezabývá ani svou pozicionalitou a lokací ve výzkumu. V každém výzkumu, a to zejména kvalitativním, by mělo být ozřejmeno, z jakých pozic autorka či autor hovoří. Jistě by práci prospělo, kdyby autorka uvedla, jaký je její osobní vztah k židovskému společenství, jaké úvahy ji dále vedly její výzkum s ohledem na pozicionalitu a politiku lokace a jak se její pozicionalita propisovala do prováděných rozhovorů.
- Analýza dat: Autorka zmiňuje zajímavé citace z prováděných rozhovorů, zároveň nedostatečně provádí jejich analýzu, zejména antropologickým pohledem. Téměř se vytrácí původní důvod k provádění polostrukturovaných rozhovorů a analytická (slovy autorky “Praktická”) část vypadá téměř jako dotazníkové šetření s možností otevřené odpovědi. Autorka deskriptivně předkládá sumarizaci získaných informací, nesnaží se však o vlastní hlubší interpretaci podloženou teoreticko-konceptuálními nástroji, které by ji poskytla odborná literatura. Výstupy výzkumu shrnuté v závěru práce přesto považuji za přínosné: zejména důvody pro zájem o judaismus u mladší generace. Mám však výtku k tvrzení, že *“v závěru lze říci, že se tímto výzkumem potvrdilo, že stravovací kulturní vzorce jsou neměnné, rigidní a málo propustné. Tradice a rituály v náboženství, v mém případě v rámci košer stravování, slouží k udržení komunity a jsou konstantní, což lze dokázat na rozhovorech se třemi generacemi v rámci osmnácti rozhovorů, které jsem dělala.”* Toto tvrzení vychází zejména z autorčina primárního neporozumění rozdílnosti mezi “kulturním vzorcem”, “tradicemi” a “náboženským právem”.

Zdroje:

Obecně bych autorce doporučila seznámit se šířeji s danou problematikou z různých zdrojů, popřípadě v práci zmínit, proč pracuje s konkrétními zdroji. Je jistě správné a pochopitelné odkazovat opakovaně na práci své vlastní vedoucí, ale je také nutné pracovat s literaturou primární a šířeji a kriticky pracovat s literaturou sekundární. Oceňuji i práci s cizojazyčnou literaturou, která je však v dnešní době nutností i standardem.

Jazyk a stylistika:

Práce byla na některých místech těžko čitelná, a to z několika důvodů. Tím asi nejzásadnějším z nich je používání složité syntaxe, které mělo pravděpodobně vést k dojmu “akademického stylu psaní”, bohužel se minulo účinkem. Spojení složitějších větných staveb se špatně použitými čárkami v souvětích a termíny, které autorka na některých místech používala téměř náhodně, zapříčinily nesrozumitelnost textu. Příkladů je v celé práci tolik, že není možné je všechny v oponentnském posudku zmínit. Jako ukázka může být použit následující odstavec (str. 10):

“Jídlo je součástí nás všech již od začátku bytí a není jen prostředkem k přežití, ale je i hlavním faktorem toho, jak vnímáme lidi a rozlišujeme a ovlivňuje dopady na jejich kulturu (Sibal, 2018). Jak se spojuje náboženství s jídlem? Náboženství pomáhá udržovat naši identitu, abychom byli tím, kým jsme, pomáhají nám ji udržovat hlavně rituály. Potrava je v náboženství vždy přítomna, jelikož právě rituály s ní spojené hrají tu nejdůležitější roli v životě člověka. Nezbytnými prvky rituálů jsou pak náboženské symboly (Ferrarová, 2021). Akty víry se odehrávají jak v posvátném čase, tak v posvátném prostoru a opírají se o symboly. Jídlo v prostoru a čase je výchozím bodem rituální činnosti (Ferrarová, 2021).” K odstavci mám výtky stylistické, obsahové, argumentační i citační (chybí strany citovaných prací).

Důležitou připomínku mám také k již zmiňované terminologii a nahodilosti jejího použití: už v Anotaci (místo Anotace by měla být část “Abstrakt”) autorka píše, že *“Jídlo je... důležitou funkcí naší identity a to jak po stránce kulturní, biologické, sociální, genderové, věkové, tak i náboženské”*. Není jasné v jakém smyslu, by jídlo mělo být funkcí identity – lépe snad “součástí”, komponentou apod.

Za chybné také považuji častý výskyt tvrzení bez jejich problematizace a citování jejich zdroje, např. následující (také v části Anotace): *“Potrava je v náboženství vždy přítomna, jelikož slouží k uchování tradice a právě rituály s ní spojené hrají tu nejdůležitější roli, protože věřící spojuje s jejich předky a bohy prostřednictvím jídla.”* Kromě stylistické překombinovanosti ona ukázka ilustruje, že autorka neproblematizuje a nijak neozřejmuje, co má na mysli, pokud hovoří o “náboženství”, o “tradici”, o “rituálech”. Odkud má tvrzení, že “rituály spojené s potravou hrají tu nejdůležitější roli?” Na jaké autorky a autory se odkazuje? O kterých náboženstvích hovoří? Jaký argument autorka práce používá k podpoře snadno rozporovatelného tvrzení, že právě stravovací rituály by měly v náboženství hrát nejdůležitější roli?

V dalším akademickém psaní doporučuji autorce vyvarovat se nadužívání generického maskulina.

Autorka neudrhuje jednotný styl psaní určitých jmen či termínů (Noe a Noach) a jednotný způsob psaní názvů knih (jednou kurzívou, jednou nikoli apod.). Není dodrženo jednotné označení zúčastněných osob na výzkumu: respondent a informátor je používáno jako synonymum.

Citace:

Na některých místech cituje autorka zcela správně, na některých by bylo vhodné doplnit rozsah stran, ze kterých autorka formuluje vlastní vyjádření.

Nejednotný styl citací se objevuje u online zdrojů, např. na str. 27 (jednou jako poznámka pod čarou, jednou v závorce).

Celkové hodnocení:

Bakalářská práce studentky Petry Ladmanové s názvem “Mezigenerační vnímání košer stravy v praktikujících židovských rodinách” přichází s jistě zajímavým tématem. Při celkovém hodnocení je nutné brát v úvahu fakt, že bakalářská práce je často prvním uceleným akademickým textem většiny studujících. V tomto ohledu je tedy nelze na bakalářskou práci uplatňovat kritéria, kterými bychom hodnotili například práci diplomovou či dizertační. Byť se výtky uvedené výše jeví jako zásadní (a v konceptuálně a metodologické rovině zásadní jsou), jsem přesvědčena, že i přes to autorka dokázala přijít se zajímavými zjištěními. Komentáře pramení zejména z mé úlohy oponentky, která přináší kritičtější náhled než vedoucí práce. Akademická práce je zejména otázkou praxe a věřím, že je autorka na dobré cestě a kritické připomínky ji neodradí od dalšího směřování.

Navrhované hodnocení:

Bakalářskou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení “dobře”.